

Erik Lindgren

POST-O
historia från
F O R S H E D A

Posthistorisk skriftserie 31

R-C

Ex A

Sui
Konf. Majte hoga Befallningskaparna i Jonköpings!

POSTMUSEUM
15 JAN 1992

Inledning

Den egentliga postservicen i Forsheda kan sägas ha börjat med poststationens tillkomst 1874. Den var ett led i den stora omorganisation då postverket tog över ansvaret för kronobrevbäringen. I följande kapitel redovisas något av innebörden och följderna av den omvälvande ändringen.

Men naturligtvis hade de som bodde i Forsheda på något sätt möjlighet att brevlades vara i kontakt med omvärlden före poststationens tillkomst. Detta gällde generellt över hela landet på de platser där en postlinje passerade.

Mellan Svenljunga och Värnamo gick sedan 1830-talet en postkärra en gång i veckan. Frekvensen utökades till två turer i veckan ("dubbel postgång") på 1860-talet. Till postföraren kunde man lämna brev till personer utmed postlinjen (lösbrev med bara en skilling i porto) eller till personer bortom Värnamo eller Svenljunga. De sistnämnda breven postbehandlades vid endera av de båda postkontoren och fick fram till 1855 betalas efter avståndet till bestämmelseorten. Sedan frimärken införts den 1 juli 1855, kostade normalbrev fyra skilling banko per enkel viktsats (12 öre från 1858), oavsett hur långt inom landet de skulle skickas.

En av dem som skjutsade posten mellan Svenljunga och Värnamo var rusthållaren Carl Johan Svensson i Alandsryd. Han fick, enligt ett avtal på hösten 1853, 24 s banko per postförd mil utan anspråk på väntningspenningar när tidtabellerna inte hölls.

*Jag förklarar mig härigenom villig att mot skätsliga
efter 24 s mil utan anspråk på väntningspenningar samt med vilken som Konf. Öfverpost-
styrelsen i Kontrakt närmare kan bestämma, öfver-
taga ombudenas förskaffande af den post som av-
går i veckan går mellan Värnamo och Svenljunga,
från Herrarna till Forsheda, hvilken postskjutning
jag förbinder mig öfvertaga per guld 24 s.
Alandsryd den 19 Sept. 1854.*

*Carl Joh. Svensson
Rusthållare.*

*att Carl Johan Svensson i Alandsryd är vederbörlig
og tjänlig att öfvertaga ofvanomformade post-
skjutning intygas för begäran. Värnamo den
17. Sept. 1854.
Svensson*

Postmusei bibliotek



2 6066 005 041



37/99

Kronobrevbäringsreformen

Riksdagen beslöt år 1873 att kronobrevbäringen skulle upphöra med ingången av 1874 och ersättas med postgångar i postverkets egen regi samt med fasta poststationer, "en i var socken, där så behövdes". Riksdagsbeslutet föregicks av omfattande förberedelser efter ett regeringsbeslut den 6 maj 1873 om att postverket efter samråd med länsstyrelserna skulle vidta åtgärder för att ersätta den ordinarie kronobrevbäringen med nya postförbindelser i egen regi.

Kronobrevbäringen var en urgammal institution med rötter till tiden långt före 1636 års urkund om "Postbådhen". Ända sedan 1500-talet fanns vissa hemman indelade för att ansvara för kronobrevbäring. Det hade naturligtvis varit behov av regelbunden kontakt mellan central och regionala myndigheter så snart samhällsbildningen tagit fart. Regeringens förbindelser med de olika landsändarna genom kronobrevbäring hade redan en vid förgrening när postverkets linjer lades upp och efter hand kompletterades. Det ordinarie postnätet var däremot otillräckligt och kunde i många fall inte användas för befordran av brev mellan exempelvis landshövding, kronobefallningsmän, präster och lantmätare.

Det egna nät som kronobrevbäringen utgjorde, var på åtskilliga punkter sammanlänkat med riksnätet. Därför utnyttjade kronobrevbäringsinstitutionen postverkets nät på vissa delsträckor. Den genom förordningen 1636 införda allmänna postgången innebar således en lättnad i kronobrevbäringsorganisationen.

Kompensationen för kronobrevbärarnas arbetsprestation var befrielse från vissa offentliga pålagor, d v s samma system som skulle tillämpas för dem som svarade för postföring när 1636 års förordning om "Postbådhen" skulle börja tillämpas. Efter hand som denna form av skattebefrielse minskade eller upphörde, lämnades ersättning in natura eller kontant.

Kronobrevbärarnas åtgärderna och ersättning reglerades inte centralt. Landshövdingarna bestämde de olika åtagandena och nätets förgrening. På grund av den decentraliserade handläggningen blev kronobrevbäringen olika i olika län och i Stockholm visste man inte så mycket eller i varje fall inte tillräckligt mycket om det urgamla men efter hand ändrade distributionsnätet.

Formen för kronobrevbäringen blev efter hand någorlunda likartad. Härtill bidrog en kunglig förordning år 1830. Enligt denna skulle kronobrevbäring anordnas två dagar i varje vecka. Tillämpningsbestämmelserna varierade. Regeln om två dagar i veckan tillämpades ibland så att den ena dagen gick posten i riktning från den överordnade myndigheten och andra dagen till denna.

Ett regeringsbeslut i november 1849 tillerkände samtliga länsmän fribrevsrätt. Nu skulle man så långt det var möjligt använda den ordinarie postgången för tjänstebrev, vilka tidigare belastat kronobrevbärarna. Eftersom postnätet ännu inte var så finmaskigt var det i många områden inte praktiskt möjligt att följa direktiven. Statistiken visar dock på en ökning vid denna tidsperiod av antalet lösväskor som befordrades av postverket.

När man övergick till att låta kronobrevbärarna få ersättning in natura eller kontant i stället för skattelättnader, tycks man på sina håll också ha försökt att få in medel till denna utgift, trots att de tidigare delvis skattebefriade kronobönderna nu drog mera till statskassan. Statens finurlighet att få in pengar har ju alltid funnits. Detta torde kunna förklara varför landskansliet i Jönköpings län påförde rotebönderna brevbäringspengar, något som man finner i tryckta formulär för legokontrakt. Denna teori håller kanske inte när man iakttar att det förekom "brevbäringspengar" även efter 1874. Möjligen kan det ha berott på att texten fanns tryckt i kontraktsformulären och när man skrev nya kontrakt var det ingen som bevakade att den utgiftsposten lyftes ur.

1873 års riksdagsbeslut innebar i praktiken att ansvaret för kronobrevbäringen skulle övertas av postverket. Under första halvåret 1874 hann den nya organisationen införas i hälften av rikets län. En av orsakerna till att den fördröjdes på sina håll var att länsstyrelserna beviljats uppskov. I vissa fall uppskötts omorganisationen därför

att det fanns kontrakt om kronobrevbäringen, vilka gällde ännu något eller några år. Så var det i ett skänskt härad och i vissa delar av Blekinge.

I Småland upphörde kronobrevbäringen genomgående med 1874 års ingång. Efter utredning i samråd med länsstyrelserna preciserades den 5 december 1873 det konkreta sättet att genomföra reformen. Från 1874 års ingång kunde sedan 530 nya poststationer inrättas och ett år senare ungefär lika många. Den ursprungliga avsikten var att genomföra omorganisationen 1874 över hela landet, men i hälften av länen måste det anstå. Till grund för uppskov hade länsstyrelserna åberopat "så väl i orterna pågående järnvägsanläggningar, vilka då de fullbordas, måste föranleda en väsentlig omreglering av postförbindelserna, som ock ännu på prövning beroende frågor om förändrad indelning i fögderier och härad m m".

Ett annat skäl till försening av omorganisationen uppgavs vara uteblivna anbud på postföring eller att avgivna anbud befunnits oantagbara vid poststyrelsens prövning. Det totala antal nya poststationer som hade inrättats på grund av att postverket övertog kronobrevbäringen, uppgick till 1141, när poststyrelsen redovisade resultatet i sitt brev till regeringen den 25 juni 1875.

Det viktigaste målet för postverket när kronobrevbäringen upphörde, kan sägas ha varit att tillgodose den statliga och kommunala lokalförvaltningens behov. Detta speglas bland annat i valet av plats för många av de nya poststationerna hos eller nära en kronofogde, en länsman eller till och med en fjärdingsman. Däremot tycks reformens tillskyndare, generaldirektör Wilhelm Roos, inte ha haft den åsikten att de kommunala befattningshavarna var helt så beroende av att få posten bekvämt till sig. Bland de problem som han berörde när han redovisade till regeringen resultatet av reformen med kronobrevbäringens upphörande kan nämnas de kommunala uppdragstagarnas ovilja att bege sig till en närbelägen poststation för att hämta post. De hade vant sig vid att få den utdelad av kronobrevbäraren i bostaden.

I den sammanfattning med uppgifter på nya postgångar och poststationer, som poststyrelsen redovisade till regeringen kan man läsa att Jönköpings län under 1874 fick 13 nya åkande poster, 22 nya gående poster och 97 nya poststationer.

Poststation också i Forsheda

För den poststation som med kronobrevbäringens upphörande öppnades i Forsheda den 1 januari 1874 blev bataljonsadjutant Frithiof Schéle ansvarig. Han var då 33 år gammal och fick enligt kontraktet 100 kr om året för sitt bestyr med posten. Med detta var han inte nöjd, något som bl a framgår av följande utdrag ur hans brev till poststyrelsen den 31 juli 1874:

"Sedan undertecknad från innevarande års början haft Kungl. General-Poststyrelsens förordnande att förestå poststationen i Forsheda emot ett arvode av 100 kr, ett belopp varmed jag visserligen vid åtagandet förklarade mig belåten, men då helt och hållet obekant med de göromål som med samma åtagande följde, måste jag nu tillstå att detsamma är alldeles otillräckligt, då man beräknar den tid som tages i anspråk, dels 4 timmar dagligen för stationens öppenställande och dels 3 posters expedierande, därav 4 nattetid, under varje vecka och vartill särskild lokal alltid måste finnas, vilken tillika under vintertid måste hållas uppvärmd och belyst."

Avslutningsvis begärde Schéle 260 kronors tillökning i arvodet, något som vid föredragning i poststyrelsen prutades så att han fick 300 kr om året att utgå från 1875. Så värst länge hade han inte glädje av den förbättringen, eftersom han i maj 1877 måste skriva under ett bevis om att han blivit uppsagd från sin befattning. Järnvägen mellan Halmstad och Värnamo närmade sig sin fullbordning och ett samarbetsavtal mellan postverket och järnvägsbolaget innebar bl a att järnvägspersonal skulle sköta posten. Det medförde indragning av näraliggande äldre poststationer.

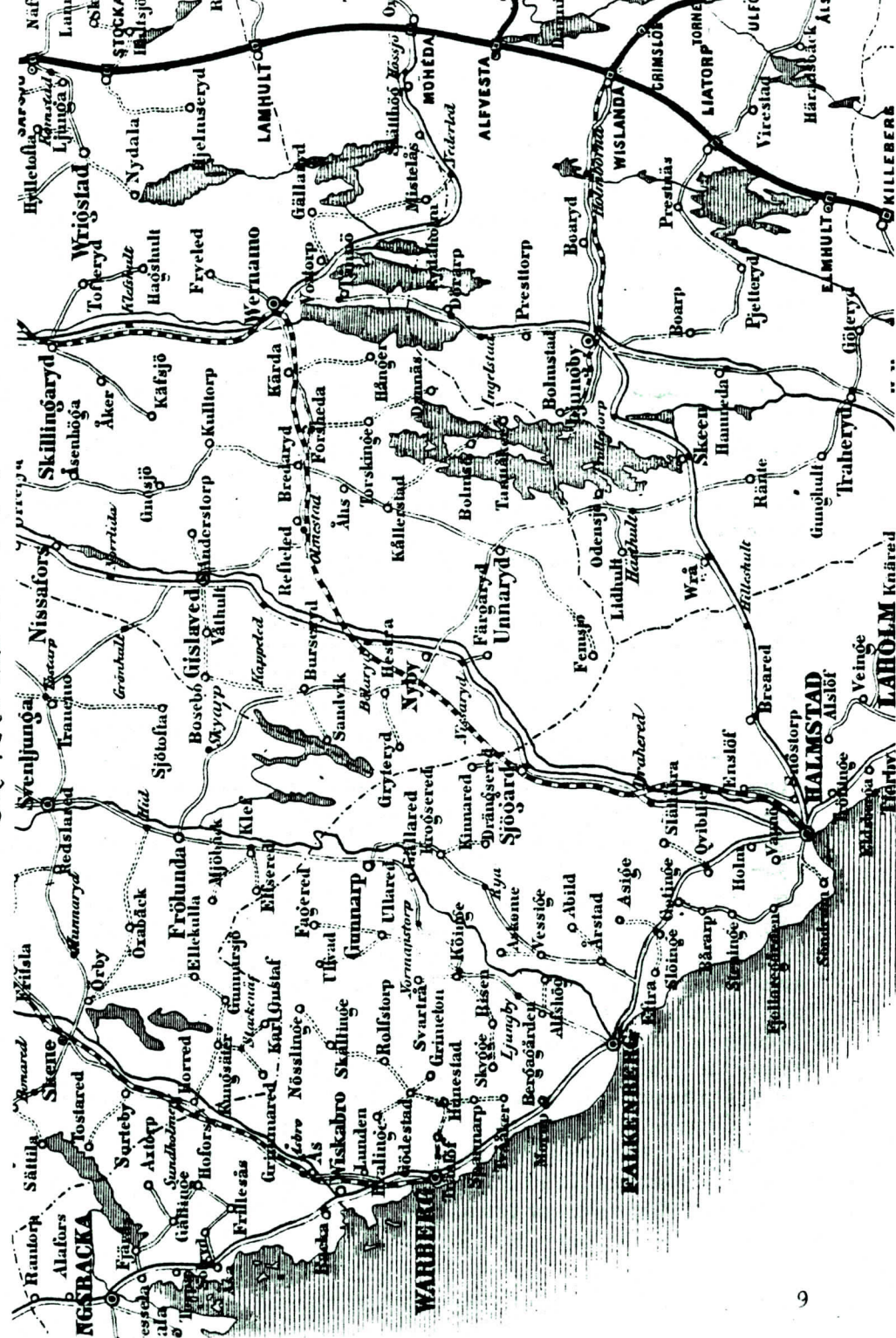
Emil Broberg, son till prosten Broberg, flyttade från Forsheda till Vislanda och blev biträde på poststationen där åt dess föreståndare Hanna Bergdahl. Efter hennes död blev Emil föreståndare för poststationen i Vislanda, som senare höjdes till rang och värdighet av postkontor. Dessförinnan hade Emil avlidit (den 7 december 1902) och hans änka blev då föreståndare i Vislanda till och med september 1905.

Det är sannolikt att Emil Broberg hade biträtt och vikarierat på posten i Forsheda. Den muntliga traditionen säger så men jag har inte funnit det belagt. Biträden vid poststationer var ofta en privatsak mellan föreståndaren och medhjälparen utan att det bokfördes i postverkets handlingar.

När järnvägen öppnades för posttrafik den 15 september 1877 fick forshedaborna gå till stationshuset för att uträtta postärendena. Schéle hade fått lämna över datumstämpel, sigill och vissa andra inventarier till den ansvarige stationsföreståndaren. Det framgår inte av de arkiv som jag forskat i, om denne redan från början var Bengt Petersson, men det är antagligt. Han efterträddes i maj 1887 av Georg Håkansson. Denne blev gammal i gården och fick förflyttning till Reftele den 1 oktober 1914. Efter två månaders vakans tillträdde Sven Johan Valfrid Ekblom, närmast kommen från stationen i Ekeryd. Han fick A N Hultstrand som vikarie den 1 april 1935 och därefter ansvarade följande ordinarie järnvägsmän för posten i Forsheda: Olof Herman Suhr (1935-1940), Johan Oskar Sonelius (1940-1946), Ernst Philip Brodén (1946-1949), Nils Arne Sterner (1949-1955) och Thure Emil Pehrsson (1955-1966) samt som vikarie för Pehrsson Stig Lindelöw. Dessa hade det formella ansvaret också för posten, men i realiteten var det i stor utsträckning biträden som fullgjorde själva postgöromålen. Bland dessa fanns efter Thure Emil Pehrssons pensionering Eivor Landh.

Postgöromålen hade med tiden blivit så omfattande att det inte gick att förena dem med järnvägsstöromål. Ändå varade föreningen i Forsheda ovanligt länge och skilsmässan ägde inte rum förrän i september 1970, då Eivor Landh med titel stationsmästare blev chef för den postexpedition, som ersatte den förenade post- och järnvägsstationen. Postexpeditionen, som i postverkets nya terminologi började kallas lokalpostkontor 1977, förlades till en nybygd fastighet i centrum av samhället, där också sparbanken etablerade sig. Från och med den 25 september 1970 kunde forshedaborna börja använda den nya lokalen, sedan den två dagar tidigare blivit föremål för pressvisning under ledning av postmästare Urban Ek i Värnamo. Till sin hjälp för service hade Eivor Landh vid den tiden postbiträdet Ingrid Sjødahl och stadsbrevbäraren Ingegerd Svensson samt lantbrevbärarna Sture Andersson och Sven-Agne Larsson. Britta Larsson var lokalvårdare. Med livscykeln sker som på alla andra områden också en naturlig omsättning inom Posten och valfriheten i arbetslivet är stor. Som chef för postkontoret i Forsheda tillträdde den 1 oktober 1991 Yvonne Larsson.

UR 1875 ÅRS POSTKARTA



Lantbrevbäring i Forsheda

De tidigaste lantbrevbärarna i Sverige började sin vandring på nyåret 1878, då på Gotland och i Blekinge. Under den följande sommaren tillkom flera lantbrevbäringslinjer, särskilt i Kronobergs län. Samtidigt pågick förhandlingar om fortsatt utbyggnad och i Jönköping län inrättades ett mycket stort antal linjer under loppet av 1879. Mellan Forsheda och Dannäs inrättades en lantbrevbäringslinje med oktober månads ingång 1879. Samtidigt drogs poststationen i Torskinge in, medan poststationen i Dannäs med nöd och näppe undgick att bli indragen. Lantbrevbärare Johannes Rydén fick bli den som svarade för postservice i området mellan Forsheda och Dannäs. Han tjänstgjorde tidvis som soldat i svenska armén och hade då en vikarie med namnet Nils Peter Sporre, som blev väl förtrogen med arbetsuppgifterna.

Johannes Rydéns ursprungliga kontrakt gav honom kr 1:70 i ersättning för varje tur fram och åter mellan Forsheda och Dannäs över Torskinge. När han begärde höjning till kr 2:50 per tur, ansåg poststyrelsen att det var för mycket. Genom kungörelse i traktens kyrkor infordrades nya anbud. Ingen anmälde sig mot lägre betalning än vad Rydén hade och han fick fortsätta. Men i september 1885 anmälde stins Bengt Petersson att Johannes Rydén skulle flytta från orten. Nils Peter Sporre rekommenderades att bli efterträdare och så blev också poststyrelsens beslut.

När jag tjänstgjorde på postdirektionen i Malmö under 1950- och 1960-talet tillämpades bland annat den normen att lantbrevbärarna inte skulle fullgöra värdeförmedling alltför nära poststationerna. De som bodde nära skulle besöka poststationerna för att uträtta ärendena. Lantbrevbärarna blev ändå flitigt utnyttjade. Någon exakt gräns för var lantbrevbäring skulle börja uttalades inte. Den var flexibel med hänsyn till rådande bebyggelse m m. Ofta rörde det sig om en till två kilometers avstånd från poststationen. Närboende som ville ha lantbrevbäring kunde alltså inte få sådan förrän i samband med poststationens indragning. Det var också tidigt tanken att de som bodde nära en poststation i första hand skulle anlita denna, något som framgår av ett ärende från Forsheda 1908. Det skall kort redovisas här.

Vid den ordinarie kommunalstämman den 19 december 1908 med Forsheda församling läste man upp ett brev till poststyrelsen från flera hemmansägare i Fänestads by. De hemställde "att på bekostnad av postverket lantbrevbäring måtte anordnas mellan Forsheda station och Myrtorpet i Kulltorps socken genom postbud å onsdagar och lördagar fram och åter". Kommunalstämman stödde framställningen "dels på grund av det verkliga behovet, dels ock enär det synes både tidsenligt och rättvist att även vår gamla allmogebygd huggas med en del av de förmåner som i ymnig mått pläga komma industricentra och andra likartade mera moderna orter till del".

Framställningen blev naturligtvis föremål för remiss. Poststationsföreståndare Georg Håkansson i Forsheda redovisade statistik över posten till Fänestad och uppgav bl a följande: "Från Forsheda station till Fänestad bys början är 1,7 kilometer, själva byns längd till ett ställe Fällerna är 1,5 kilometer, från detta stället till Myrtorpet är 4,5 kilometer och ligger mellan Fällerna och Myrtorpet cirka 8 småställen. Inom det område som beröres av den begärda postlinjen finnes ingen person som bedriver handel eller affärsverksamhet". Detta var ett yttrande som medförde att postmästare Torsten Holm vid det då överordnade postkontoret i Landeryd ansåg sig "för närvarande sakna skäl att förorda i akten gjord ansökan". Postinspektör Adolf Malmgren, då chef för östra distriktet, avstyrkte i sin redovisning till poststyrelsen, som vid föredragning den 6 april 1909 fann att framställningen inte kunde bifallas.

Den moderna lantbrevbäringen har fått en helt annan struktur än den som gällde från början. Fortfarande gäller emellertid att lantbrevbäring med värdeförmedling inte tillämpas i närheten av postkontoren. Däremot ordnas i rik omfattning utdelning av vanlig post inom tätbebyggelser, en postutdelningsform som sedan mitten av 1900-talet kallas stadsbrevbäring. Normen har varit att det skall finnas 200 hushåll inom det tätbebyggda området för att stadsbrevbäring skall anordnas. Allting är dock föränderligt och normer kan ändras från tid till annan. Det har man fått uppleva särskilt under den sjudande utvecklingen på 1970- och 1980-talen.